LAUSUNTO

Helsinki 13.6.2016

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Eduskunta

Viite: Asiantuntijakuuleminen työelämä- ja tasa-arvovaliokunnassa torstai 16.6.2016 klo 12.15

Asia: KAA 5/2015 vp Nollasopimusten kieltäminen lailla

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 209 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä 67 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

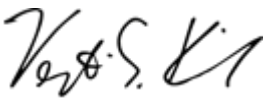
Liitteenä SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n lausunto yllämainitussa asiassa.

Lisätietoja: pääsihteeri, Vertti Kiukas, puhelin 040 592 4287 vertti.kiukas@soste.fi

erityisasiantuntija, Päivi Kiiskinen, puhelin 0400 516 018 paivi.kiiskinen@soste.fi

erityisasiantuntija, Anne Perälahti, puhelin 050 4111734 anne.peralahti@soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTEn kantoja kansalaisaloitteeseen nollatuntisopimusten kieltäminen lailla

Yhteenveto

SOSTE kiittää työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa lausuntopyynnöstä. SOSTE näkee, että vielä ei ole riittävää tietopohjaa varsinaiseen kannanmääritykseen. Lausunnossamme haluamme korostaa jäsenkentästämme esiin nousseita näkökulmia.

SOSTE suosittaa työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa kiinnittämään kansalaisaloitetta käsitellessään huomion erityisesti seuraaviin kohtiin:

- Nollatuntisopimuksia on syytä lainsäädännöllisesti rajata niin, ettei heikommassa työmarkkina-asemassa olevien tilanne entisestään heikkene. SOSTE suosittaa, että työaikalain kokonaisuudistuksen yhteydessä huomioitaisiin nykyajan työntekemisen muodot ja lakiin kirjattaisiin selkeät ehdot ja säännöt nollatuntisopimuksille.

- SOSTE näkee tärkeänä, että sosiaaliturvajärjestelmää yksinkertaistetaan, selkiytetään ja kehitetään siten, että se huomioi paremmin pirstaleisen työelämän eivätkä käsittelyaikojen viiveet ja takaisinperimiset aiheuta kohtuuttomia tilanteita ihmisten talouteen.

- On epäselvää kuinka vaade vähintään 18 tunnin tulee vaikuttamaan osa-aikatyön tarjontaan. SOSTE vaatii, että nollatuntisopimusten kieltämisen työllisyysvaatimukset on selvitettävä.

- Mikäli kansalaisaloitteen mukainen vähimmäisviikkotuntimäärä toteutuu, tulee lakiin kirjata säännöllisestä viikoittaisesta työajasta poikkeaminen mahdolliseksi, työntekijän niin halutessa, elämäntilanteeseen tai työkykyyn liittyvän rajoitteen, kuten pitkäaikaissairauden tai vamman, vuoksi.

- Mikäli nollatuntisopimukset kielletään, tulee henkilökohtaisen avustajan työnantajille sallia vähimmäistuntimääristä poikkeaminen työn erityisluonteen ja satunnaisuuden vuoksi.

SOSTE

Yksityiskohtaisempia perusteluja

Nollatuntisopimuskiellon työllisyysvaikutukset epäselviä

Työllisyystilanteen heikkeneminen ja pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen on kasvattanut osatyökykyisten määrää ja vaikeuttanut samalla näiden työllistymistä. Hallituksen Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -kärkihankkeen tavoitteena on, että osatyökykyiset ihmiset jatkavat työelämässä tai työllistyvät avoimille työmarkkinoille. Tämä lisää osatyökykyisten yhdenvertaisuutta ja elämänlaatua sekä vähentää valtion kustannuksia.

Työmarkkinoiden monimuotoisuutta ja joustavuutta on lisättävä osa-aikatyötä lisäämällä. Erityisesti opiskelijalle ja osatyökykyiselle nollatuntisopimus on tarjonnut joustavan mahdollisuuden tehdä osa-aikatyötä elämäntilanteen ja työkyvyn niin salliessa. Pienet ja vaihtelevat työmäärät saattavat olla merkittävä tulonlisäys monille.

Nollatuntisopimusten kieltämisen työllisyysvaikutuksia ei ole tuotu esiin. TEMin Nollatyösopimukset -työoikeudellinen selvitys (TEM raportteja 33/2013) toteaa, että nollatyösopimusten kieltämisestä voisi seurata lyhytkestoisten määräaikaisten työsopimusten käytön lisääntyminen, kun toistaiseksi voimassa olevien sijaan ryhdyttäisiin käyttämään tarvittaessa työhön kutsuttavia työntekijöitä.

SOSTE on huolissaan erityisesti opiskelijoiden ja osa-työkykyisten työmarkkinatilanteesta. On epäselvää kuinka vaade vähintään 18 tunnin tulee vaikuttamaan osa-aikatyön tarjontaan. SOSTE vaatii, että nollatuntisopimusten kieltämisen työllisyysvaatimukset on selvitettävä.

Mikäli kansalaisaloitteen mukainen vähimmäisviikkotuntimäärä toteutuu, tulee lakiin kirjata säännöllisestä viikoittaisesta työajasta poikkeaminen mahdolliseksi työntekijän niin halutessa elämäntilanteeseen tai työkykyyn liittyvän rajoitteen, kuten pitkäaikaissairauden tai vamman, vuoksi.

Nollatuntisopimukset aiheuttavat taloudellista epävarmuutta työntekijälle

Monet ottavat osa-aikatyötä vastaan siksi, koska kokoaikatyötä ei ole tarjolla. Monelle nollatuntisopimus merkitsee taloudellista epävarmuutta ja tekee elämän suunnittelun mahdottomaksi. Tuloilla ei myöskään pysty maksamaan velkaa eikä velan otto esimerkiksi asuntoa varten ole mahdollista tulojen epäsäännöllisyyden vuoksi. Riski yrittämisestä siirretään osin työntekijän kannettavaksi.

Työssäkäyvien köyhyys ja epävarmuus työelämässä ovat lisääntyneet. Erityisesti osa-aikaisilla työntekijöillä on korostunut köyhyysriski. Työssäkäynti ei enää yksistään takaa kaikille riittävää

toimeentuloa, vaan toimeentulon vaje joudutaan paikkaamaa sosiaaliturvaetuuksilla kuten työttömyysturvalla, työmarkkinatuella, asumistuella ja toimeentulotuella. Opiskelijoiden toimeentulon pohjalla ovat opintotuki, opiskelijoiden asumistuki ja opintotuki. Osatyöntekijät saavat usein soviteltuna työmarkkinatukea tai työttömyysturvaa, joissa lisätulot huomioidaan suojaosan (300 €) ylittävältä osalta. Jokainen ansaittu lisäeuro suojaosan ylittävältä osalta vähentää 50 senttiä Kelan tukea. Toimeentulotuessa suojaosa on selvästi matalampi, ja se leikkaantuu nopeasti lisäansioista. Lähtökohtaisesti toimeentulotukea ei ole rakennettu paikkaamaan nollatuntisopimuksellisten työsuhteiden aiheuttamaa taloudellista epävarmuutta.

Työtulojen suuri kuukausittainen vaihtelu aiheuttaa muutoksia sosiaaliturvaetuuksien määrään ja voi johtaa tukien takaisinperintään. Muutosten käsittelyaikojen pitkittyminen voi osaltaan johtaa taloudellisen tilanteen kriisiytymiseen. Sovitellun tuen maksatus hoidetaan Kelassa neljän viikon sovittelujaksoissa. Asumistuessa puolestaan tulojen nousu 400 eurolla tai väheneminen 200 eurolla johtavat asumistuen uudelleentarkastamiseen. Asumistuen käsittelyajat olivat vuonna 2015 keskimäärin noin 16 arkipäivää.

SOSTE katsoo, että sosiaaliturvajärjestelmää tulisi kokonaisuudessaan yksinkertaistaa, selkiyttää ja kehittää siten, että se huomioi paremmin pirstaleisen työelämän eivätkä käsittelyaikojen viiveet ja takaisinperimiset aiheuta kohtuuttomia tilanteita ihmisten talouteen. Sosiaaliturva ei riitä tai pysty paikkaamaan talouden vajeita nopeasti ja työntekoon kannustavalla tavalla.

Nollasopimuksen tehneiden työntekijöiden taloudellisen tilanteen epävarmuutta lisäävät myös työsopimuksen irtisanomisen aiheuttama 90 päivän karenssiaika työttömyysturvaan, puutteellisista työvuorolistoista johtuvat sairausajan palkan menetykset ja ansiosidonnaisen työttömyysturvaan vaadittu 18 tunnin työssäoloehdon täyttyminen.

Henkilökohtainen apu vaarantuu tiukalla viikkotuntimäärittelyllä

Yleensä vaikeavammaisen henkilökohtainen apu järjestetään työantajamallilla, jossa vammainen henkilö toimii itse työnantajana ja tekee työsopimuksen avustajansa kanssa. Tällä alalla käytetään paljon nollatuntisopimuksia.

Työtuntimääriä säätelee myönnettyjen avustajatuntien määrä. Vammaispalvelulain perusteella vaikeavammaisten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Käytännössä 30 tuntia on monelle vammaiselle maksimimäärä avustajatunteja. Vammaisen henkilön avun tarve vaihtelee viikoittain. Säännöllistä viikoittaista työaikaa on vaikea määritellä.

Jos nollasopimusten kieltäminen hyväksytään esitetyllä tavalla, pienillä tuntimäärillä toimivat henkilökohtaisten avustajien työnantajat eivät enää voisi palkata itselleen henkilökohtaista avustajaa. Kuntien myöntämät henkilökohtaisen avuntuntimäärät eivät tule kasvamaan. Käytännössä muutos aiheuttaisi vammaisille ihmisille tilanteen, jossa he eivät enää saa arjessaan välttämätöntä henkilökohtaista apua.

Mikäli nollatuntisopimukset kielletään, tulee henkilökohtaisen avustajan työnantajille sallia vähimmäistuntimääristä poikkeaminen työn erityisluonteen ja satunnaisuuden vuoksi.

Vastentahtoiset nollatuntisopimukset ongelmallisia

Työntekijän oma tahto määrittelemättömille tai vähäisille työtunneille pitää aina olla lähtökohtana. Työelämässä ongelmana eivät ole varsinaisesti nollatuntisopimukset, vaan vastentahtoiset nollatuntisopimukset. Ongelmaksi ne nousevat esim. silloin, kun työntekijä haluaisi tehdä enemmän tunteja, mutta työnantaja ei nollatuntisopimuksen varjolla niitä anna.

Erityisen ongelmallisia ovat sopimukset, joissa on määritelty kilpailevan toiminnan kielto. Tällöin työntekijä ei saa tehdä töitä toiselle työnantajalla. Vaikka kilpailukieltosopimukset ovat harvinaisia, on niitä mm. viittomakielentulkeilla.

Nollatuntisopimuksia voidaan käyttää myös uhkailun ja vallan keinona. Jos esimerkiksi työntekijä valittaa työoloista tai vastaavasta tai kieltäytyy ylityötunneista, saattaa hän huomata, että tunteja ei yhtäkkiä enää olekaan. Tässä vaiheessa työntekijän on mahdotonta valittaa tilanteestaan, sillä nollatuntisopimus tämän sallii.

Epäedullisissa työsopimuksissa olevien tilanteeseen on kiinnitetty huomiota myös komission tasolla. Komissio on vuoden 2016 maakohtaisissa suosituksissa esittänyt useille maille (Hollanti, Ranska, Saksa, Puola, Portugal), että työnantajille tulisi luoda kannusteita tarjota jatkuvia tai pysyviä työsuhteita. Esimerkiksi Saksaa on kehotettu tekemään toimenpiteitä siirtymiselle "minitöistä" (mini-jobs) kohti vakituisia työsuhteita. Komission maakohtaiset suositukset liittyvät EU:n talouspoliittiseen ohjausjaksoon, jolla pyritään tehostamaan julkisen talouden kestävyysvaatimuksen täytäntöönpanoa. Komissio näkee epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvät riskitekijät julkisen talouden kannalta.

Hallitus on tekemässä työaikalain kokonaisuudistusta (kärkihanke 3, toimenpide 8). Nollatuntisopimusta ei ole määritelty laissa. SOSTE suosittaa, että työaikalain kokonaisuudistuksen yhteydessä huomioitaisiin nykyajan työntekemisen muodot mukaan lukien nollatuntisopimukset ja lakiin kirjattaisiin selkeät ehdot ja säännöt nollatuntisopimuksille.